ЧИШМӘЛӘР ТИБӘ ТОРА

Тукта әле, әдәбиятыбыз тарихында зур шәхесләр, берничә дистә язучы биргән Арча төбәгенең бүген «лимит»ы бетмәгәнме, иҗат чишмәләре кипмәгәнме дип, кем әле анда шик белдерә?

Кулымда – шушы районда туып үскән, 1992–1994 елларда Грузия Республикасында солдат хезмәтен үткән, 1996 елдан 2008 елга кадәр халыкның иминлеген саклаган, бүгенге көндә Арчада яшәп иҗат итүче Зиннур Тимергалиев әсәрләре. Үзем укыйм, үзем уйланам. Юк, әдәбиятта яңа исем булса да, Зиннур якташ кинәт кенә язучы булып китмәгәндер. Миңа калса, ул тормышны элек-электән өйрәнеп, аның матурлыгын да, гыйбрәтләрен дә күңел дөньясына җыеп, вакыйгаларны, детальләрне хәтеренә сеңдереп яшәгән.

Гадәттә, кулына каләм алган кеше иҗатының башлангыч чорында парчалар, нәни хикәяләр (шигырьләрне әйткән дә юк инде) яза, әдәбият мәйданына шулар белән керә. Зиннур исә башта ук «пакусны киң алды», хикәяләр белән бергә повестьлар да яза башлады.

Ул әсәрләрнең геройларын, вакыйгаларны, тормышның үзеннән алып, татар әдәбиятының милли традицияләрен, әдәп-әхлак канун-кагыйдәләрен үзәккә куеп яза.

Уңай образмы ул («Язмышымның бирче яртысын»нан – Илдар, «Кичә яраттым»нан – Гөлгенә, Фәнисләр), тискәреме («Язмышымның бирче яртысын»нан – Хәйдәр, «Кичә яраттым»нан – Розалияләр һ. б.) автор аларның холык-фигыльләрен йөрәге аша үткәрә, укучыны ышындырырлык итеп сурәтли белә. Зәринә образын иҗат итеп («Кичә яраттым»), Зиннур Тимергалиев балалар психологиясен дә яхшы белүен күрсәтте.

Өслүб-стиль мәсьәләсендә дә якташым шактый шомарган, һәрхәлдә, вакыйгаларны укучыны мавыктырырлык сюжетка сала белә.

Бу китапның умыртка сөяге, әсәрләрне бербөтен итеп җыеп тора торган кыршавы – Зиннурның үзе сурәтләгән вакыйгаларга анык бәя бирүе, әхлакый карашы, күңел чисталыгы, тормыштагы шәфкатьлелек, миһербанлылык кебек рухи кыйммәтләрнең яктылыгын, җылылыгын аңлавы, кадерен белүе.

Вакыйф Нуриев,
Татарстан Язучылар берлеге әгъзасы,
А. Алиш премиясе лауреаты

ЯЗ МАТУР КИЛДЕ

(Хикәя)

Читтән генә карап торсаң, авыл бик тыныч күренә. Әллә ни искитәрлек хәлләр юк инде авылда, шулаймы? Әнә карагыз: уң якта печән өеп яталар, сулгарак баксаң – кемнәрдер бәрәңге бакчасында кайнаша, чүп үләне утыйлар. Берсенең капка алдыннан тузан күтәрелә. Аңлашыла инде: капка төбен себерә. Тагын кайсы якка карыйк икән? Менә кечкенә генә буа. Юк, монда су керүче юк, су өсте каз-үрдәк белән тулган, алар кичкә кадәр шунда булачаклар. Көтүләр кайткач кына, буаның бер ягыннан икенче ягына чабып йөрүчеләр күренә. Каз-үрдәкләрне ярга чыгарырга тырышалар – төнгелеккә алып кайтырга кирәк. Кичке авыл – үзе бер мәшәкатьле вакыт. Шәһәр кешесе эштән кайтып телевизор кабызса, авылда эш яңа көч белән башлана гына әле. Көтүдән кайткан малларны ябарга кирәк, сыерын саварга, яшелчәләргә су сибәргә, көндез җилләгән печәнне, чык төшкәнче, печәнлеккә менгерергә. Бала-чагасына кадәр төрле йомыш белән урамда чапкан була. Көндезге рәхәтлек беткән, алар да олылар белән бер рәттә хуҗалык эшләренә чумганнар.

Шулай авыл тыныч та, шул ук вакытта бик тынгысыз да яши.

Рамилә, буа тирәли чаба торгач, үрдәкләрне тәки ярга чыгара алды.Тик шушы үрдәк дигәнең, бар дөньясын су басса да, бер сүз әйтмәс инде. Көнен суда үткәрә бит. Кич көчкә судан чыгара аларны Рамилә. Үстерүе җиңел, шуңа асрыйлар үрдәкләрне. Көне буе ишегалдында ятмыйлар бит. Тиз үсәләр, ите дә тәмле була. Менә быел да әнисе егерме баш алды аларны. Тик менә шушы кич буе үрдәкләрне судан чыгара алмый газаплану, буа тирәли чабып йөрү һаман Рамиләгә

эләгә. Эштән кайтуга, кичке аш ашаганчы алып кайтырга куша әнисе.

— Кызым, әйдә, аш әзер, үрдәкләрне генә алып кайт та, аннары ашап алырбыз, — ди аңа көн саен әнисе Саймә апа.

Әйтергә генә җиңел, алып кайт! Үрдәкләрне судан чыгарганчы, үзеңнең җаның чыга. Кайчак Рамиләнең шушы ярдан гына мылтык белән атып чыгасы килә аларны. Бер яктан куасың, икенче яктан буа уртасына ук кереп китәләр бит, имансызлар.

Ике авыл малае булышмаса, әле озак чабасы иде Рамиләгә. Малайлар да шул йомыш белән су буена төшкәннәр. Бергәләп, өч яктан куа торгач, барысын да ярга чыгара алдылар. Әнә хәзер бакылдашып кайтырга чыктылар. Ни такылдыйлардыр шуның кадәр, бак-бак килеп. «Бүген дә кызык иттек апаны», — дип, шатланып кайталардыр инде.

— Көш, әйдәгез, тизрәк атлагыз инде, ә! — дип, кыз аларны һаман ашыктырды.

Апалары куганга бик исләре китмәде үрдәкләрнең, һаман салмак кына алпан-тилпән атлауларын белделәр. Аларның шулай атлап кайтуларын күзәтеп барган Рамиләнең күңеле күтәрелеп китте. И-и, атлыйлар инде, эшем кешеләре! Шулай капка төбенә дә килеп җиттеләр. Капка төбендә Рамиләнең Раилә исемле сеңлесен көтеп утырган Алмаз аңа үрдәкләрне капкадан кертергә ярдәм итте. Раилә үзе апасы белән су буена төшми, аңа сыер саварга кушылган. Рамилә дә сава белә инде ул сыерны, авыл кызы бит ул да. Тик нигәдер әнисе аңа үрдәкләрне ышанып тапшырган.

— Әйдәгез, керегез инде, ашагыз да оягызга кереп йоклагыз, күземә күренәсе булмагыз!

— Исәнмесез, Рамилә апа! — дип исәнләште Алмаз.

— Сәлам! Ниләр кырып йөреш?

— Раиләне көтә идем.

— Ә-ә-ә, ярар, алайса, көт! — Рамилә капкадан кереп китте, гәпләшеп торыр җай юк, ашыйсы килә иде.

— Булдымы, кызым, алып кайттыңмы? — Саймә апа үрдәкләргә җим салып ята икән.

— Алып кайттым. Әни, шул үрдәкләрне миңа кушма әле бер генә көн булса да, ә! Әнә Раиләгә куш, Ал-

мазы белән бергәләп алып кайтсыннар. Үләм мин бу үрдәкләрне ярга чыгарганчы!..

— Шулай шул, кызым, үрдәк халкы су ярата. Ярар, иртәгә Раиләгә әйтермен, иртәгә ул алып кайтыр аларны.

— Миңа нәрсә әйтмәкче буласыз? — Болдырдан Раилә чыгып килә икән.

— Иртәгә үрдәкләрне син алып кайтырсың, кызым.

Раиләнең авызы ерылды:

— Алып кайтырмын, әни. Ярдәмгә Алмазга да әйтермен.

— Кара моны, әй, тизрәк Алмаз!

Раилә апасына телен чыгарып күрсәтте.

— Менә сиңа! — Рамилә кулындагы үлән бәйләмәсе белән сеңлесенең ялан аягына сыптырды.

— Ай! — Раилә читкә сикерде, аннары көлә башлады. — Кычыткан дип торам.

— Ай, кара инде боларны, берсе утызга җиткән, икенчесе егерме икедә, бала-чага кебек кыланалар, зур кызлар бит инде сез, ә!.. — Саймә апа җиңел генә кызларын шелтәләп алды.

— Әйе, берсе егерме сигездә, берсе егерме икедә, берсе илле биштә. Өйдә өч хатын-кыз. Әти кешене ашарга дәшүче генә юк, — дип, сарайда нидер эшләп йөргән Илфир абый тавыш бирде.

— Булды, булды, әтисе, аш әзер инде, әйдәгез, кызлар, сез дә өйгә керегез, әтиегезне дә ашатып алыйк, үзегез дә тамак ялгарсыз.

— Әни, минем ашыйсым килми. — Раиләнең күңеле ашта түгел, ә капка артында аны көтеп утырган Алмазда икәне көн кебек ачык.

— Качмас Алмазың. Кич буе сине көтеп утырмаса, өйдә эш юкмы әллә аңа, әти-әнисенә булышмыйча монда йөри.

— Ул кече болынга печән чабарга бара, көндез кояш кызу, хәлен ала. Кич рәхәт, салкынча. Минем дә җиләккә барасым килә. Әни, кече болынга җиләккә җибәр әле.

— Шулайдыр инде, барыгыз, кайтырсыз аннары икәүләп таң алдыннан. Печән үсмәгән, җиләк пешмәгән! — Рамилә сеңлесен шулай чеметеп алды.

— Апа!

— Ай Аллам, нәрсә сөйлисең инде, кызым, җитмәсә, апа кеше! Алмаз акыллы егет ул, әнә әле дә, эшен калдырып, Раиләне көтеп утыра. Әйдә, кызым, чакыр, ашап китсен инде. Чалгыга егәр күп кирәк аңа.

— Чакырдым, керми ул, әни, ояла, минем дә ашыйсым килми. Әни, җиләккә барыйм инде…

— Ай, җаным, барсана. Кара аны, кызый, бер-бер хәл булса, чәчеңнән йолкып йөртермен, аңладыңмы мине?

— Аңладым, әни, мин киттем.

Ай күрде, кояш алды яшьләрне — җитәкләшеп китеп тә бардылар.

Саймә апа күтәрелеп олы кызына карады:

— Синең дә җиләккә барасың юкмы?

— Ашыйсым килә, әни.

— Әйдә, өйгә керәбез. Әтисе, әйдә эшеңне куеп тор, аш салам.

Аларга Илфир абый иярде.

Кичке ашны ашагач, Рамилә, китабын алып, бүлмәсенә кереп китте.

Тырыш кешеләр Саймә апа белән Илфир абый. Әнә нинди зур йорт җиткергәннәр. Бүлмәләре дә җитәрлек, газы да, суы да кергән. Үзләре гомер итәсе йортларын бик уңайлы итеп эшләгәннәр. Мунчасы да бар. Кыш өчен җылы туалеты да бар. Канализациясен дә казып эшләп куйды Илфир абый. Өч хатын-кыз арасында берүзе ир кеше. Малай гына булмады. Башта пошынса да, Илфир абый соңыннан күнде. Ярар, аның каравы өстәлдә кайчан теләсә шул вакытта тәмле кайнар аш була. Өй эче ел буе чиста тора. Өс-башы да гел чиста йөри аның. Әтиләрен гаиләдә барысы да хөрмәт итә, кадерли…

Рамилә класста иң чибәр кыз иде. Ай, мәктәптә аңа гашыйк булмаган егет калды микән? Юк, калмагандыр. Бик чибәр иде шул ул. Күпме егет аның бер җылы карашын тотар өчен тырышты. Ниләр генә кыланып бетмәделәр алар! Үзара сугышкан чаклары да булды. Рамилә берсенә дә өмет бирмәде, әмма егетләр аның өчен барыбер сугыштылар. Тик менә чибәр кызларга егетләр игътибары күп булган саен, кызлар алар-